

ความผูกพันระหว่างวังกับวัดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษาวัดราชาธิวาสวิหาร

The Relationship between the Palace and the Buddhist temples in

Rattanakosin Period: Study on Wat Rajadivas Vihara.

จารุพรรณ ทรัพย์ปรุง¹

Jaruphan Supprung

ทำวิจัยเมื่อ 2555

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์และศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัดราชาธิวาสวิหาร” ให้ได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนไทยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน และสามารถสร้างผลกระทบในเชิงบวกต่อทัศนคติในด้านความรักชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ของคนไทย ผลการวิจัยพบว่า “วัง” ซึ่งหมายถึง พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ มีความผูกพันกับ “วัด” ในพระพุทธศาสนาโดยตลอดตั้งแต่เริ่มสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะกับ “พระอารามหลวง” หรือ “วัดหลวง” ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงสร้าง ทรงสถาปนาขึ้นใหม่ หรือทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง ในบรรดาพระอารามหลวงทั้งสิ้น 290 พระอารามในปี 2551 เป็นพระอารามหลวงที่ผูกพันกับ “วัง” เป็นพิเศษ 2 ประเภท คือ (1) พระอารามหลวงที่เป็นวัดประจำรัชกาลจำนวน 8 วัด (2) พระอารามหลวงที่จะรับพระกฐินเสด็จพระราชดำเนินที่พระมหากษัตริย์หรือผู้แทนพระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐินเป็นประจำทุกปีจำนวน 16 วัด ซึ่งรวมทั้ง “วัดราชาธิวาสวิหาร” ด้วย นอกจากนี้วัดราชาธิวาสวิหารยังมีความผูกพันพิเศษกับ “วัง” กล่าวคือเคยเป็นวัดที่ประทับระหว่างทรงผนวชของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 สมเด็จพระบรมราชาเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาเสนาฯ ในรัชกาลที่ 2 และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงได้รับพระราชทานชื่อจากรัชกาลที่ 4 หลังจากทรงขึ้นครองราชย์ว่า “วัดราชาธิวาสวิหาร” เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ เกือบทุกรัชกาลและเป็นที่ประดิษฐานพระบรมราชสรีรังคารและพระอัฐิของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 และพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ จึงมีความสำคัญไม่น้อยกว่าวัดประจำรัชกาลทั้ง 8 วัด

คำสำคัญ: 1.ความผูกพัน 2. วัง 3.วัด 4. กรุงรัตนโกสินทร์ 5.วัดราชาธิวาสวิหาร

¹ รองศาสตราจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Abstract

The purposes of this research were to study the relationship between the Palace and the Buddhist temples: a case of close relationship between the Palace and Wat Rajadhipas Vihara with the purpose of creating knowledge for Thai lifelong learning, especially for Thai youth and Thai children, and creating positive attitude on Nationalism, Buddhism and Monarchy of Thai people. The findings of the research disclosed that the relationship between the Palace (the Kings and the Royalty of Chakri Dynasty) and Buddhist temples in Thailand was started by the establishment of the Chakri Dynasty in Rattanakosin Period and it lasts till nowadays. The Palace has had close relationship with the Buddhist temples established or regarded by the Kings to be the royal temples. Among 290 royal temples on 2008 A.D., the Palace has closer relationship with 8 royal temples regarded as the “Temple of King Rama”. Moreover, there are 16 royal temples where the Chakri Kings present the annual royal Kathin by themselves or by their representatives, and Wat Rajadhipas Vihara is one of those sixteen royal monasteries. In addition, Wat Rajadhipas Vihara used to be served as the monk residence of King Rama II with his brother and King Rama IV. For this reason, King Rama IV entitled “Wat Rajadhipas Vihara” to this royal temple. Wat Rajadhipas Vihara has always been restored under royal patronage, and served as the royal shrine, where the royal remains and ashes of 2 King Rama V’s Queens together with some royalty have been enshrined into the base of Buddha Images, as same as the 8 Temples of King Rama.

Keywords: 1.Relationship 2.Palace 3.Buddhist Temples 4.Rattanakosin Period
5. Wat Rajadhipas Vihara.

บทนำ

หลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรี เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2325 ทรงย้ายพระนครจากกรุงธนบุรีมาตั้ง ณ ฝั่งตรงข้ามคือ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา (ฝั่งซ้าย) ก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2327 จากนั้นพระราชทานนามว่า “กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุทธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยะ วิษณุกรรมประสิทธิ์” ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเปล่งสว้อยพระนามของพระนครจาก “บวรรัตนโกสินทร์” เป็น “อมรรัตนโกสินทร์” สืบมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “กรุงรัตนโกสินทร์” เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์รัชกาลที่ 1 ทรงมีพระราชปณิธานว่า “ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขอยกพระพุทธศาสนา ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี” เนื่องจากทรงมีพระปรีชาญาณหยั่งเห็นถึงสถาบันสำคัญของบ้านเมือง คือ วังกับวัด ทั้งสองสถาบันไม่อาจแยกจากกันได้ ต้องอาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงจะเกิดประโยชน์ วัดในสมัยก่อนมีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างมาก เพราะวัดเป็นที่ประชุมของกลุ่มคน คือ เป็นศาลาประชาคม เป็นที่เล่าเรียน เป็นโรงเรียน เป็นวิทยาลัยของอนุชนไทย วัดมีคุณค่าในทางวิชาการ ตลอดจนถึงทางศิลปะ ฉะนั้นวัดจึงเป็น

ที่ผลิตข้าราชการ ผู้มีความรู้ ทั้งยังเป็นแหล่งรวมของศิลปะด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม วัดจึงเป็นสถานที่ที่ทุกคนมีสิทธิ์มาชื่นชม มามีส่วนร่วมได้ เป็นการลดความเหลื่อมล้ำค่าสูงในสังคม เป็นศูนย์กลางของความคิดความอ่านของคนทั้งปวง พระภิกษุมีฐานะเป็นผู้นำของชาวบ้าน พระองค์จึงทรงมุนาณะพระราชหฤทัยในอันที่จะยกยอพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิบริบูรณ์ขึ้น

โดยโปรดเกล้าฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกในปี พ.ศ.2331 ทรงออกกฏสำหรับพระสงฆ์เพื่อความเรียบร้อยของสังฆมณฑลให้เป็นหลักแก่บ้านเมืองสืบไป และทรงสร้างวัดไว้หลายแห่ง วัดสำคัญที่รัชกาลที่ 1 ทรงสร้าง ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สร้างขึ้นพร้อมกับพระบรมมหาราชวัง เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมือง เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณ

ภาพที่ 1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระบรมมหาราชวัง ดังนั้นจึงมีแต่เพียงเขตพุทธาวาสเช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้ชื่อว่าเป็นวัดที่สวยงามที่สุดในประเทศไทย เป็นที่รวมของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมชั้นเยี่ยมของชาติไว้อย่างพร้อมมูล อีกแห่งหนึ่ง คือ วัดสุทัศนเทพวรารามสร้างเมื่อ พ.ศ.2350 โดยรัชกาลที่ 1 ทรงมีพระราชประสงค์เพื่อให้มีวัดกลางพระนครเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง ที่มีพระวิหารสูงใหญ่เท่าวัดพนัญเชิงที่พระนครศรีอยุธยา และเป็นที่ประดิษฐานพระศรีศากยมุนี พระพุทธรูปสำคัญที่โปรดให้เชิญลงมาจากเมืองสุโขทัย วัดนี้สร้างเสร็จในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นวัดที่มีความงดงามมากแห่งหนึ่งของเมืองไทย รัชกาลที่ 1 โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามอีกหลายแห่ง ที่สำคัญได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (เดิมชื่อ “วัดโพธาราม”) หรือที่นิยมเรียกสั้น ๆ ว่า “วัดโพธิ์” ซึ่งเป็นวัดที่สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เริ่มดำเนินการปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ.2332 แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ.2344 วัดนี้ได้รับการบูรณะเป็นพิเศษ มีอาณาบริเวณกว้างขวางมาก มีพระอารามใหญ่โตกว่าที่อื่นใดทั้งสิ้น ถือว่าเป็นวัดประจำรัชกาลของรัชกาลที่ 1 พระองค์ทรงทะนุบำรุงพระศาสนาให้เป็นหลักอันมั่นคงและสถิตสถาพรมาจนทุกวันนี้ จนได้ชื่อว่าเป็นเมืองไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา เป็นมรดกที่ล้ำค่า ซึ่งคนไทยทุกคนรู้สึกภาคภูมิใจอย่างยิ่ง การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดในสมัยรัชกาลที่ 1 จึงเป็นแบบอย่างแก่พระมหากษัตริย์รัชกาลต่อมาในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองโดยลำดับ

ภาพที่ 2 พระมหากษัตริย์ 9 รัชกาลในพระบรมราชจักรีวงศ์

สำหรับวัดราชาธิวาสวิหารที่จะทำการวิจัยเป็นกรณีศึกษานี้ เป็นพระอารามหลวงเก่าแก่ที่มีความผูกพันกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในบรมราชจักรีวงศ์มาโดยลำดับ มีสถานะเป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดราชวรวิหาร ฝ่ายธรรมยุต ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกหรือฝั่งพระนคร มีอาณาเขตวัดดังนี้ คือ ทิศตะวันตก (ด้านหน้าวัด) จรดแม่น้ำเจ้าพระยา และทิศตะวันออก (ด้านหลังวัด) จรดที่ธรณีสงฆ์ของวัด ถัดไปเป็นถนนสามเสนและมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ทิศใต้จรดคลองท่อ ท่าवासกรีและหอสมุดแห่งชาติ ทิศเหนือจรดคูคลองจากแม่น้ำเจ้าพระยาถึงถนนสามเสน (วัดราชาคลอง) ถัดไปเป็นโรงเรียนเซ็นต์คาเบรียลและบ้านฉนวน วัดราชาธิวาสวิหารเดิมชื่อว่า “วัดสมอราย” เป็นวัดโบราณมากสันนิษฐานว่าสร้างสมัยกรุงละโว้หรือก่อนกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ไม่ปรากฏนามผู้สร้าง เมื่อ

ภาพที่ 3 ด้านหน้าวัดราชาธิวาสวิหารบนริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วทรงปรารภว่า วัดสมอรายเป็นที่ประทับระหว่างทรงผนวชของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 พระบรมชนกนาถของพระองค์ ของกรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์ในรัชกาลที่ 2 และของพระองค์เอง จึงพระราชทานนามเสียใหม่ว่า “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในปี พ.ศ.2393 ทั้งนี้วัดราชาธิวาสวิหารได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่าวัดราชาธิวาสวิหารเป็นพระอารามหลวงสำคัญพระอารามหนึ่งในสมัยกรุงรัตน โกสินทร์ ซึ่งเหมาะสมที่จะเป็นกรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้

ปัจจุบันคนไทยกำลังประสบปัญหาวิกฤตค่านิยม จริยธรรม และพฤติกรรม เชื่อมโยงถึงการดำเนินชีวิต ความประพฤติ ความคิด ทักษะและคุณธรรมของคนในสังคม เป็นผลกระทบจากการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้าสู่ประเทศไทยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศสื่อสร้างสรรค์ยังมีน้อย สื่อที่เป็นภัยและผิดกฎหมายมีการเผยแพร่มากขึ้น ขณะที่คนไทยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนยังไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ประกอบกับสถาบันทางสังคม อาทิ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษามีบทบาทน้อยลงในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาศักยภาพคนไทย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ดังนั้นการสืบค้น วิเคราะห์ และรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับความผูกพันระหว่างวังกับวัดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อย่างเป็นระบบและถูกต้องตามหลักวิชาการ ซึ่งวัดราชาธิวาสวิหารมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นกรณีศึกษา จนสามารถนำมาเผยแพร่ต่อสาธารณชนผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ จะช่วยส่งเสริมให้คนไทยทั้งผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันดีงามของคนไทยที่แสดงผ่านกิจกรรมอันเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงความผูกพันระหว่าง “วัง” ซึ่งเป็นคำสัญลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ ประกอบด้วยองค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ กับ “วัด” ซึ่งเป็นคำสัญลักษณ์ของสถาบันพระพุทธศาสนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งทั้งสองสถาบันต่างก็เป็นศูนย์รวมจิตใจของปวงชนชาวไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาทั้งหมด เกิดความรู้สึกผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยความจงรักภักดีอย่างมีรูเลื่อมคลาญ เกิดความรู้สึกผูกพันกับวัดซึ่งเป็นสถาบันทางศาสนาด้วยความเลื่อมใสศรัทธา และเกิดความรู้สึกหวงแหนในผลงานศิลปกรรมอันงดงามของคนไทยที่มีการสั่งสม สืบทอด และธำรงรักษาไว้อย่างรู้คุณค่า โดยเฉพาะผลงานศิลปกรรมสำคัญ ๆ ภายในวัดราชาธิวาสวิหารซึ่งล้วนได้รับการรังสรรค์ขึ้นจากพระราชาศรัทธาขององค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมราชจักรีวงศ์เป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งจะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติอันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่วัดราชาธิวาสวิหารและชุมชนโดยรอบวัดในอีกทางหนึ่งด้วย ผู้วิจัยจึงได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง “ความผูกพันระหว่างวังกับวัดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ : กรณีศึกษาวัดราชาธิวาสวิหาร” นี้ขึ้น

วัตถุประสงค์/ระเบียบวิธีวิจัย (Objectives/Research Methodology)

1. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.1 เพื่อศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2. วิธีดำเนินการวิจัย

1.2 เพื่อศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับวัดราชาธิวาสวิหารในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

เป็นการวิจัยเอกสารที่มุ่งค้นหาความรู้ทางวิชาการเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” และ “วัง” กับวัดราชาธิวาสวิหารในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเองดังนี้

2.1 ประเภทข้อมูล

2.1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับวัดราชาธิวาสวิหาร

2.1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับความผูกพันระหว่าง “วัง” กับวัดราชาธิวาสวิหาร

2.2 เครื่องมือและวิธีเก็บข้อมูล

2.2.1 ศึกษาภาคเอกสารจากเอกสารเก่า ภาพถ่ายเก่า และหนังสือที่เก็บรักษาไว้ในหอสมุดแห่งชาติและหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เพื่อบรรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ข้อมูลเกี่ยวกับวัดราชาธิวาสวิหาร และข้อมูลเกี่ยวกับความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2.2.2 ศึกษาภาคสนาม ณ วัดราชาธิวาสวิหาร ถนนสามเสน 9 (ถนนวัดราชา) แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร เพื่อบรรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัดราชาธิวาสวิหาร” จากการศึกษาผลงานศิลปกรรมสำคัญ ๆ ที่ปรากฏอยู่ภายในวัด และบันทึกภาพ

2.3 วิธีวิเคราะห์

เป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณลักษณะไม่สามารถแปลงเป็นตัวเลขได้ ต้องใช้หลักตรรกศาสตร์ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลรวมทั้งใช้ข้อมูลตามสภาพที่เป็นจริงโดยไม่มีการควบคุมตัวแปรในลักษณะการวิจัยเชิงพรรณนา

2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัยในลักษณะของการวิจัยเชิงพรรณนาพร้อมภาพประกอบ

ผลการดำเนินงาน (Results)

1. ผลการศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” และ “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในสมัยรัชกาลที่ 1

ในการทำนุบำรุงวัดในบวรพระพุทธศาสนาตั้งแต่ พ.ศ.2325 เป็นต้นมา รัชกาลที่ 1 โปรดให้สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดสุทัศนเทพวราราม ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ มากมาย เช่น วัดพระเชตุพน-วิมลมังคลาราม (ถือเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1) วัดสระเกศ วัดราชสิทธิาราม วัดสมอราย (วัดราชาธิวาสวิหาร

ภาพที่ 4 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ในเวลาต่อมา) เป็นต้น ทรงรวบรวมพระพุทธรูปโบราณจากหัวเมืองมาประดิษฐานตามพระอารามที่ทรงปฏิสังขรณ์ ทรงปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปโบราณที่ชำรุด แล้วพระราชทานไปยังวัดต่าง ๆ นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รัชกาลที่ 2 ขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทรงผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จไปประทับ ณ วัดสมอราย (คือวัดราชาธิวาสวิหารในเวลาต่อมา) ในสมัยรัชกาลที่ 1 นี้ วัดสมอรายได้รับการปฏิสังขรณ์โดยกรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท

2. ผลการศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” และ “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในสมัยรัชกาลที่ 2

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.2352 ทรงสร้างวัดทรงธรรมและวัดชัยพฤกษ์มาลา ทรงสร้างวัดสุทัศนเทพวรารามต่อจากรัชกาลที่ 1 ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดแจ้งฝั่งธนบุรี ซึ่งต่อมาได้พระราชทานนามว่า “วัดอรุณราชวราราม” (ถือเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 2) วัดสมอราย

ภาพที่ 5 วัดอรุณราชวราราม (ซ้าย) และวัดราชโอรสาราม

และวัดอื่น ๆ อีกมากมาย โปรดให้พระราชโอรส (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3) เสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จไปประทับ ณ วัดราชสิทธิาราม และสร้างวัดโอรสาราม (ถือเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 3) รวมทั้งโปรดให้พระราชโอรส (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4) เสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จมาประทับอยู่วัดสมอรายจนถึงรัชสมัยของรัชกาลที่ 2

3. ผลการศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” และ “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในสมัยรัชกาลที่ 3

รัชกาลที่ 3 เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.2367 ในรัชกาลของพระองค์ถือได้ว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวัดเทพธิดาราม วัดราชนัคคารามพร้อมโลหะปราสาทหลังที่ 3 ของโลก ทรงสร้าง

ภาพที่ 6 วัดเทพธิดาราม (ซ้าย) และวัดราชนัคคาราม

วัดสุทัศนเทพวรารามจนแล้วเสร็จ และทรงสร้างสุวรรณบรรพตหรือภูเขาทอง ที่วัดสระเกศ รวมทั้งทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามซึ่งทรงมุ่งหมายให้เป็นวัดมหาวิทยาลัยของปวงชน ทรงขยายพระปรารักษ์วัดอรุณราชวราราม ทรงสนับสนุนให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และคหบดีสร้างวัด ใครสร้างวัดก็ทรงโปรด วัดที่สร้างและบูรณะในสมัยรัชกาลที่ 3 ส่วนใหญ่จะออกไปทางศิลปะจีน ทรงสร้างพระพุทธรูปสำคัญ ๆ หลายองค์ ในการนี้กรม-พระราชวังบรมมหัศจรรย์พลเสพย์ทรงปลูกพระตำหนักช่อฟ้าใบระกา 5 ห้อง ถวายแด่พระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ต่อมาคือรัชกาลที่ 4 ไว้

เป็นที่ประทับที่วัดราชาธิวาสวิหาร ซึ่งพระภิกษุเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ทรงสถาปนานิิกาย “ธรรมยุตินิกาย” ซึ่งเคร่งครัดพระธรรมวินัยขึ้น รวมทั้งได้มีการปฏิสังขรณ์วัดนี้อีก 3 ครั้งในรัชกาลนี้

4. ผลการศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” และ “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในสมัยรัชกาลที่ 4

รัชกาลที่ 4 เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.2394 พระองค์ทรงสร้างวัดมากมาย เช่น วัดราชประดิษฐ์-สถิตมหาสีมารามซึ่งทรงสร้างขึ้นเป็นวัดประจำรัชกาลตามโบราณราชประเพณี วัดมกุฏกษัตริยาราม วัด

ภาพที่ 7 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม (ซ้าย) และวัดมกุฏกษัตริยาราม

โสมนัสวิหาร ทรงสร้างพระนครคีรีที่จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วย พระราชวังฤดูร้อน พระวิหารน้อย และพระเจดีย์หลายองค์บนยอดเขาทั้งสาม ทรงสร้างองค์พระปฐมเจดีย์ครอบเจดีย์องค์เดิมให้เป็นเจดีย์ที่ใหญ่และสูงสุดในประเทศไทย ที่จังหวัดนครปฐม เป็นต้น ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดอีกมากมาย ทรงสร้างพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์แล้วพระราชทานไปยังพระอารามต่าง ๆ หลายองค์ ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดสมอรายและพระราชทานนามวัดสมอรายว่า “วัดราชาธิวาสวิหาร”

5. ผลการศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” และ “วัดราชาธิวาส” ในสมัยรัชกาลที่ 5

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.2411 ทรงเสด็จออกผนวชในขณะที่ทรงครองราชย์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และประทับอยู่ ณ พุทธรัตนสถานมณฑลราชวรวิหารในพระบรมมหาราชวังขึ้นในเป็นเวลา 15 วัน จึงทรงลาผนวช พระองค์ทรงสร้างพระอารามหลวงใหม่เพียงไม่กี่วัด เช่น วัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม ซึ่งเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 7 เป็นต้น ทรงบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดอื่น ๆ อีกมากมาย โปรดให้หล่อพระพุทธรูปอีกหลายองค์ถวายวัดสำคัญ ๆ เช่น หล่อพระพุทธรูปสัมพุทธพรรณีจำลองถวายวัดราชาธิวาสวิหาร และโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรส (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6) ทรงผนวช ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-ศาสดาราม และเสด็จจำพรรษาที่วัดบวรนิเวศวิหาร (วัดประจำรัชกาลที่ 6).

ภาพที่ 8 วัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม (ซ้าย) และวัดบวรนิเวศวิหาร

ในส่วนที่ทรงเกี่ยวข้องกับวัดราชาธิวาสวิหาร รัชกาลที่ 5 โปรดให้รื้อและสร้างใหม่เกือบหมดทั้ง พระอาราม เช่น พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานพระกฐิน ณ วัดราชาธิวาสวิหารด้วยพระองค์เองเป็นประจำทุกปี ซึ่งยังคงถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นไปวัดราชาธิวาสวิหารได้รับการเรียกชื่อเป็นทางการสั้นลงเหลือเพียงว่า “วัดราชาธิวาส”

ภาพที่ 9 พระอุโบสถ (ซ้าย) และศาลาการเปรียญในวัดราชาธิวาสวิหาร

6. ผลการศึกษาความผูกพันระหว่าง 6 ในสมัยรัชกาลที่ “วัดราชาธิวาสวิหาร” และ “วัด” กับ “วัง”

รัชกาลที่ 6 เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.2453 พระองค์ทรงเห็นว่าวัดมีมากมาย เท่าที่มีก็ยากที่จะดูแลและซ่อมแซมให้ทั่วถึงอยู่แล้ว ในรัชกาลของพระองค์จึงไม่มีการสร้างพระอารามใหม่ แต่ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามที่มีอยู่เดิม เช่น ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น ทรงสร้างพระแก้วมรกตน้อย พระนิโรคนคราย โปรดเกล้าฯ ให้พระอนุชา (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7) ทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วเสด็จไปประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร นอกจากนี้ยังโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดราชาธิวาสวิหาร ได้แก่ โปรดให้ก่อสร้างพระอุโบสถและศาลาการเปรียญต่อจากรัชกาลที่ 5 โดยให้เขียนภาพ “พระเวสสันดรชาดก” ที่ฝาผนังในพระอุโบสถ โปรดให้สร้างพระวิหารพระอัยยิกาเพื่อบรรจุพระอังคารพระอัยยิกา โปรดให้กระทรวงนครบาลติดตั้งไฟฟ้าและทรงจ่ายจ่ายค่าใช้จ่ายติดตั้งและค่ากระแสไฟฟ้าประจำเดือนให้แก่วัดราชาธิวาสวิหาร ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปในงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดราชาธิวาสวิหารเป็นประจำทุกปี ฯลฯ

ภาพที่ 10 พระวิหารพระอัยยิกา (ซ้าย) และจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดราชาธิวาสวิหาร

7. ผลการศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” และ “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในสมัยรัชกาลที่ 7

รัชกาลที่ 7 เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.2468 พระองค์ไม่ทรงสร้างวัดขึ้นใหม่เช่นกัน แต่ก็ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ หลายวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงทำนุบำรุงวัดราชาธิวาสวิหารหลายประการ เช่น พระราชทานพระตำหนักสมเด็จพระพันปีหลวงในพระราชวังพญาไทมาปลูกที่วัดราชาธิวาสวิหาร สร้างกุฏิใหม่

ถวายวัด 5 หลัง เป็นต้น และทรงเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐินเป็นประจำทุกปี ในรัชสมัยของ พระองค์ถือว่าวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดประจำรัชกาลที่ 5 เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 7 ด้วย

ภาพที่ 11 พระตำหนักสมเด็จพระพันปีหลวง (ซ้าย) และกุฎิสงฆ์

8. ผลการศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” และ “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในสมัยรัชกาลที่ 8

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ.2477 ในการทำนุบำรุงวัดราชาธิวาสวิหารนั้นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐินเป็นประจำทุกปี ในรัชสมัยของพระองค์ถือว่าวัดสุทัศนเทพวรารามเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 8

ภาพที่ 12 วัดสุทัศนเทพวราราม

9. ผลการศึกษาความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัด” และ “วัดราชาธิวาสวิหาร” ในสมัยรัชกาลที่ 9

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 9 ในปี พ.ศ.2489 ทรงออกผนวชขณะที่ครองราชย์ และประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร โปรดเกล้าฯ ให้มีการก่อสร้างพุทธมณฑลในจังหวัดนครปฐมบนเนื้อที่ 2,500 ไร่ เพื่อเป็นอนุสรณ์เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลอง 25 พุทธศตวรรษ โปรดให้มีการปฏิสังขรณ์บำรุงวัดวาอารามต่าง ๆ ทรงสร้างพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ เช่น พระพุทธรูปราชบพิธ แล้วพระราชทานเป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัดต่าง ๆ เป็นต้น ทรงมีพระราชกรณียกิจที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่าง “วัง” กับ “วัดราชาธิวาสวิหาร” กล่าวคือ โปรดให้เดิมคำว่า “วิหาร” ต่อท้ายชื่อ “วัดราชาธิวาส” ตามชื่อเดิมที่ได้รับพระราชทานจากรัชกาลที่ 4 โปรดให้บรรจุพระบรมราชสรีรางคารสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าไว้ใต้ฐานชุกชีพระสัมพุทธวิฆ โนภาส และโปรดให้บูรณะฐานชุกชีพระสัมพุทธวิฆ โนภาส พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ และพระตำหนักพระบาท-สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระองค์หรือผู้แทนพระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินมาถวายผ้าพระกฐินเป็นประจำทุกปี ณ วัดราชาธิวาสวิหาร ในรัชสมัยของพระองค์ถือว่าวัดพระราม 9 กาญจนาภิเษกเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 9

ภาพที่ 13 พุทธมณฑล (ซ้าย) และวัดพระราม 9 กาญจนนาภิเษก

สรุปและวิจารณ์ผล (Conclusions and Discussion)

ผลการวิจัยพบว่า “วัง” ซึ่งหมายถึง พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ มีความผูกพันกับ “วัด” ในบรรพพระพุทธศาสนาโดยตลอดตั้งแต่เริ่มสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ตราจนปัจจุบัน โดยเฉพาะกับ “พระอารามหลวง” ซึ่งเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างหรือทรงสถาปนาขึ้นใหม่รวมทั้งมีผู้สร้างขึ้นแล้วถวายเป็นพระอารามหลวง ในบรรดาพระอารามหลวงซึ่งมีจำนวน 290 พระอารามในปี 2551 จะมีพระอารามหลวงที่ผูกพันใกล้ชิดกับ “วัง” อยู่ 2 ประเภท คือ พระอารามหลวงที่เป็นวัดประจำรัชกาล จำนวน 8 วัด และพระอารามหลวงที่จะมีพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐินเป็นประจำทุกปีโดยพระมหากษัตริย์จะเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระองค์เองหรือทรงมอบหมายผู้แทนพระองค์ จำนวน 16 พระอาราม ซึ่งวัดราชาธิวาสวิหารเป็นพระอารามหลวง 1 ใน 16 พระอารามดังกล่าว นอกจากนี้ ยังเป็นวัดที่ประทับระหว่างทรงผนวชของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 และสมเด็จพระบรมราชาเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์ในรัชกาลที่ 2 และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จึงได้รับพระราชทานนามจากรัชกาลที่ 4 หลังจากทรงขึ้นครองราชย์ว่า “วัดราชาธิวาสวิหาร” และเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ เกือบทุกรัชสมัย รวมทั้งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมราชสรีรังคารและพระอัฐิของสมเด็จพระบรมราชินีนาถและสมเด็จพระบรมราชเทวีในรัชกาลที่ 5 และพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพระอารามหลวงสำคัญในกรุงเทพมหานครทุกพระอาราม เพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความผูกพันกับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมราชจักรีวงศ์ได้บันทึกไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องของพระอารามสำคัญนั้น ๆ

2. ควรเผยแพร่ผลการวิจัยให้กว้างขวางออกไป โดยหน่วยราชการที่รับผิดชอบเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนไทยทั้งผู้ใหญ่ เด็ก และเยาวชน และกระตุ้นให้คนไทยได้ตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณขององค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในพระบรมราชจักรีวงศ์และเกิดภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย

เอกสารอ้างอิง

จุดจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เรื่องวัดสมอราย อันมีนามว่า ราชธิวาส. พระนคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2499.

เทพ สุนทรสารทูล. พระอารามหลวงและอารามสำคัญ 263 อาราม. กรุงเทพฯ : ดวงแก้ว. 2542.

ชนากิต. พระราชประวัติ 9 รัชกาล และพระบรมราชินี. กรุงเทพฯ : ปิรามิด. 2543.

วัดราชาธิวาสวิหาร. ประวัติวัดราชาธิวาสวิหาร. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท. 2539.